

УДК 378.1:574(075)

Танська Валентина Володимирівна,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри зоології,
біологічного моніторингу та охорони природи*

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЗА КОРДОНОМ

Ключові слова: принцип історизму, екологічна міфологія, екологічна освіта, соціальна екологія.

У статті розкрито історико-педагогічний аспект становлення екологічної освіти у парадигмі педагогічної науки та практики; виділено основні підходи до її розвитку у зарубіжній літературі, які взаємодіяли, доповнювали один одного на різних історичних етапах розвитку досліджуваної проблеми.

ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕНИЯ СИСТЕМЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ ЗА РУБЕЖОМ

Ключевые слова: принцип историзма, экологическая мифология, экологическое образование, социальная экология.

В статье раскрыто историко-педагогический аспект становления экологического образования в парадигме педагогической науки и практики; выделены основные подходы к ее развитию в зарубежной литературе, которые взаимодействовали, дополняли друг друга на разных исторических этапах развития исследуемой проблемы.

HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ASPECT OF FORMATION OF THE SYSTEM OF ECOLOGICAL EDUCATION ABROAD

Keywords: principle of historical method, ecological mythology, ecological education, social ecology.

The article reveals the historical and pedagogical aspect of the formation of ecological education in the paradigm of pedagogical science and practice; The main approaches to its development in foreign literature, which interact, complement each other at different historical stages of the development of the problem under investigation, are highlighted.

Проблема розвитку екологічної освіти має глибокі філософські, історичні, психолого-педагогічні та соціально-екологічні корені, які відображають минуле, сучасне та майбутнє.

Підвалини нинішньої екологічної освіти закладено на Міжурядовій конференції з раціонального використання та охорони ресурсів біосфери ЮНЕСКО (Париж, 1968 р.), де була затверджена широка програма дій «Людина та біосфера». У цій програмі вперше окреслено глобальний, загальнолюдський характер природоохороної освіти.

У 1970 р. у штаті Невада (США) на міжнародній нараді з проблем включення екологічної освіти до шкільних програм, скликаній за ініціативою ЮНЕСКО, уперше було запропоновано такі підходи до екологічної освіти, як: міжпредметність, неперервність, поєднання локального та глобального.

У 1972 р. на конференції ООН у Стокгольмі було проголошено зв'язок між освітою та станом довкілля й підтримано екологічну освіту такими міжнародними агенціями, як ЮНЕСКО-ЮНЕП, за чиїми ініціативами була започаткована Міжнародна програма з екологічної освіти (1975 р.). Важливим етапом розвитку екологічної освіти у світовому освітньому просторі стала перша Міжнародна конференція з освіти в галузі навколишнього середовища під егідою ЮНЕСКО-ЮНЕП у Тбілісі (1977 р.), яка затвердила загальну стратегію розвитку освіти в галузі довкілля на національному рівні та окреслила завдання екологічної освіти.

У 1976 році ЮНЕСКО та ЮНЕП розпочали спільну розробку міжнародної програми з питань екологічної освіти, а з 1978 року – стали випускати бюлетень «Контакт», який висвітлює стан проблеми в цій галузі [10, с. 48–66].

У 1976 р. у коледжі св. Катерини в Ліверпулі (Великобританія) був проведений 4-денний семінар «Морська географія в шкільних навчальних планах». У цьому ж році університетський коледж Північного Уельсу організував обговорення низки питань із теми «Вивчення навколишнього середовища на початкових і середніх рівнях навчання» [8, с. 5].

У 1992 р. на конференції ЮНЕСКО в Ріо-де-Жанейро 198 країн ухвалили програму дій міжнародного партнерства на XXI століття – «Адженда – 21». Розділ 36 «Адженди – 21» проголошує, що освіта всіх рівнів

має «формувані в народів екологічну свідомість, цінності та підходи, навички та поведінку, необхідні для збереження навколишнього світу».

У ХХ столітті проблемам екологічної освіти та виховання молоді приділяють велику увагу в освітньому світовому просторі.

Перший досвід введення дисциплін з охорони природи належить скандинавським країнам. Зокрема, у Швеції спеціальна навчальна дисципліна з охорони природи введена з 1919 року. Тепер цей курс вважають важливою частиною освіти дітей; він спрямований на прищеплення дітям почуття відповідальності за збереження та поліпшення стану довкілля. Міністерство освіти і науки Швеції у 2002 р. разом із Міністерством охорони навколишнього середовища цієї країни за завданням Європейської економічної комісії ООН розробило проект «Стратегії освіти з еколого-збалансованого розвитку й екологічної освіти ЄЕК ООН». У 2003 р. спеціальними робочими групами ЄЕК ООН закладено теоретичні основи стратегії до освіти задля стійкого розвитку та намічено шляхи її реалізації [6].

У Данії не введено спеціального курсу з охорони природи, але його зміст та питання екології є в рамках курсів усіх основних навчальних дисциплін. Вивчення теорії поєднується з проведенням екскурсій. Важливу роль в екологічній освіті населення тут відіграють музеї, де влаштовуються заняття для школярів та вчителів.

У Фінляндії питанню охорони природи приділяють велику увагу з 30-х років ХХ століття. Ще тоді в цій країні було засновано перші національні парки й заповідники, а в школах введено курс з охорони навколишнього середовища. Тепер екологічна освіта в Фінляндії здійснюється на всіх рівнях. Особливу увагу зосереджено на естетичних цілях сприйняття й охорони природи, на розвитку відповідальності за навколишнє середовище, рідний край, батьківщину.

Давні традиції екологічної освіти існують у Голландії. З 1919 року в країні працює спеціальна служба дитячих і шкільних садових ділянок. Заняття побудовані так, щоб діти пізнавали природу на основі особистого

досвіду. Такі знання є більш міцними, ніж завчені теоретично; вони становлять основу усвідомлення взаємозв'язків між окремими складовими довкілля.

У США досвід введення питань екологічної освіти молоді до навчальних програм розпочато в 1956–1957 роках (штат Каліфорнія). У 1970 році в Сполучених Штатах прийнято «Закон про освіту в галузі навколишнього середовища», у якому визначено, що міжпредметний підхід домінує в системі екологічної освіти.

У досвіді екологічної освіти молоді США спостерігаємо стійку спрямованість до пізнання навколишнього світу й усвідомлення законів його існування через практичну діяльність учнів. У школах США широко практикують роботу на пришкольніх ділянках; польовим заняттям також відводиться важливе місце. До викладання залучаються провідні вчені-спеціалісти. Екологічна освіта й виховання в США спрямовані на вироблення позитивної зміни поведінки особистості та суспільства загалом щодо природного навколишнього середовища. Здійснення екологічної освіти відбувається на двох рівнях – екологічному та природоохоронному. Екологічний рівень розглядає питання динамічної рівноваги, організації біосфери, спадковості, адаптації змін у природі. Природоохоронний рівень охоплює питання раціонального природокористування, охорони природи, впливу людини на навколишнє середовище [10, с. 20–21].

Структура екологічної освіти в США визначається довготривалими програмами. Уже в дошкільних закладах починається поетапне формування в дітей культурної поведінки в довкіллі через ознайомлення з природним середовищем і вивчення особливостей взаємодії його складових, представлених як неперервний ланцюг їх взаємодій. Особливої ваги набуває вивчення впливу діяльності людини на природу та адекватної поведінки людей у природному середовищі, а також дослідження причин загибелі тварин від транспорту й аналіз природних екосистем.

У спеціальному центрі екологічної та природоохоронної освіти, яку субсидує Конгрес США, здійснюється навчання студентів, викладачів, спеціалістів, які отримують знання в галузі охорони навколишнього середовища та ресурсозбереження. Цікавою й плідною є робота Інституту екологічних досліджень створеного в 1967 році при університеті Вісконсін-Медісон. Інститут ставить перед собою вирішення таких основних завдань, як: екологічне навчання студентів й аспірантів; проведення і сприяння здійсненню наукових розробок у галузі навколишнього середовища; ознайомлення громадськості з отриманими результатами [4].

У такому ж напрямку діє Канада, де в 1959 р. був створений університет (м. Ватерлоо), а з 1969 р. відкрито відділ із дослідження проблем у галузі навколишнього середовища. Створено й кафедру, яка вивчає відносини людини та довкілля.

Для підвищення рівня екологічної освіти, на думку канадських фахівців, необхідно: сприяти розвитку прикладних наукових структур і залученню студентів до розробки конкретних проектів і відповідних досліджень; запрошувати представників організацій, які працюють над розв'язанням екологічних проблем, до участі в навчальному процесі; оцінювати значення академічної діяльності з урахуванням участі в екологічній освіті; накопичувати досвід роботи професорсько-викладацького складу; орієнтувати викладачів на виконання консультативних функцій [9].

У європейських країнах, зокрема Великобританії, з 60-х років формувалася позиція екологічної освіти як освіти всіх вікових груп населення. Тут у 1989 р. прийнята національна програма, яка сприяє проведенню екологічної підготовки населення на різних рівнях навчання. На основі цієї програми передбачено введення нових екологічних курсів, зокрема курсу екологічної географії, основним завданням якого є вивчення раціонального використання природних ресурсів, виявлення найбільш чутливих до антропогенного впливу елементів біосфери тощо [4].

Англійська система освіти дає змогу вчителям самостійно складати навчальні плани та програми, що сприяє кращому використанню місцевих ресурсів і дає змогу навчати відповідно до регіональних умов і проблем. У середніх школах Великобританії (діти віком від 12 до 17 років) вивчають як загальноосвітні предмети, так і окремі предмети з охорони довкілля, складені на основі вивчення умов навколишнього середовища та його проблем – місцевих, національних, регіональних і глобальних. Широкого застосування набули міжпредметні курси, зокрема «уроки охорони природи», «гуманітарні уроки» тощо.

Великого значення в Англії надають створенню живих куточків, влаштуванню шкільних метеорологічних станцій, екскурсіям у парки, на ферми, заповідники, музеї, організації зелених посадок.

Найстаріший у Великобританії польовий навчальний центр Флатфорд Мілл розташований у Колчестері, який славиться своїми ландшафтами. У цьому центрі розроблено численні програми – від елементарних екскурсій до глибоких спеціалізованих програм із біології, геології, екології [5].

Велику увагу проблемам екологічної освіти приділяють у Німеччині, де цими проблемами опікується Федеративно-земельна комісія з питань планування освіти, а також міністерства освіти і культури. У цій країні накопичено значний досвід зі створення центрів екологічної освіти населення, удосконалення законодавчих та адміністративних основ для її ефективного здійснення. Екологічною освітою охоплено школи, середні та вищі заклади професійної підготовки кадрів. Суттєву роль у розв'язанні проблем навколишнього середовища відіграють засоби масової інформації, громадські організації, партії. Створена Національним парком екологічна програма «Баварський ліс» для учнів старшої школи дає змогу ознайомлювати й вивчати особливо чуттєві зони лісових екосистем і небезпеку, що їм загрожує. Старшокласники займаються науково-дослідною роботою, при цьому їх поділяють на чотири пошукові групи: дві з них

вивчають фауну та флору національного парку, інші – проблеми відмирання та охорони природи [7].

Екологічна освіта та виховання молоді будуються на міждисциплінарному принципі, а в їх реалізації беруть участь місцеві університети, які розробляють програми поєднання основ екології зі спеціалізацією конкретних навчальних закладів. Однією з провідних цінностей є формування екологічного мислення та культури.

Питання охорони природи і навколишнього середовища, що вивчаються учнями середніх шкіл, ліцеїв, коледжів Франції, тісно пов'язані з практичними роботами в сільському господарстві. У країні створено Центр з вивчення планування в галузі навколишнього середовища, де з 1969 р. термін підготовки фахівців триває чотири роки й має два цикли.

«Екологічну освіту» в Нідерландах розглядають у комплексі «природознавство та екологічна освіта», хоча сама ідея екологічної освіти підтримується. Учені фокусують свою увагу на природі, довкіллі та суспільстві, які розглядаються як взаємопов'язані та взаємозалежні.

З огляду на педагогічну перспективу екологічна освіта має надавати учням змогу будувати, трансформувати, критикувати та звільняти власний світ [1].

З-поміж країн східноазіатського регіону потрібно виділити Японію та Корею. Тут досить широко практикується застосування різноманітних модернізованих засобів; використовуються як друковані матеріали, так і візуальні технічні засоби (комп'ютерні програми та програми візуального спостереження).

На думку японського вченого Тімоті Сміта, «...екологічна освіта не повинна опускатися до рівня думки, почуття чи поведінки, а повинна містити зміни всіх цих трьох компонентів» [2].

З пострадянських країн треба відзначити Болгарію, Чехію та Республіку Корея. У Болгарії завдання екологічної освіти розв'язуються за допомогою міжпредметного підходу. Практичне застосування

міжпредметних зв'язків відображають шкільні програми з навчальних дисциплін. Основне завдання цих програм – навчити дитину розуміти навколишню дійсність через вивчення зв'язків між явищами реального життя. Основним методом викладання є системний, що розглядає кожне явище не ізольовано від інших, а в їх взаємодії. Кожний навчальний предмет, узгоджуючись із рештою дисциплін, сприяє створенню цілісної, послідовно розвинутої системи знань. Важливим завданням усіх споріднених за змістом навчальних предметів є приведення їх у такий зв'язок, у якому вони є в природі. Крім того, особливу увагу дослідники Болгарії звертають на позакласні форми екологічної освіти, визначають їх місце, класифікують. На багатому матеріалі вивчають вплив позакласних форм на зростання екологічної свідомості учнів середніх шкіл та інших навчальних закладів (зустрічі та бесіди з відомими екологами, керівниками підприємств, самостійні екологічні експерименти, індивідуальні доповіді, щоденники, виставки, гуртки, екскурсії, експедиції, творчі студії, табори й загони, учнівські лісові та мисливські господарства, бригади, клуби, лекторії, радіопередачі, трудові акції тощо). Позакласні форми екологічної освіти поєднують у собі методи навчання з методами виховання, причому завдання для самостійної роботи спрямовують учнів на інтелектуальні, гуманітарні, гігієнічні, естетичні та трудові види діяльності, що сприяють гармонійному формуванню особистості [3].

Заслуговує на увагу досвід Республіки Корея, діти якої стають лідерами за міжнародною оцінкою природничо-математичної підготовки учнів. Метою природничо-наукової підготовки в Кореї є розвиток наукового мислення старшокласників, інтересу до різноманітних явищ природи та навичок творчого використання знань у процесі розв'язування екологічних проблем. Тому старшокласники здатні розв'язувати такі творчі завдання, як: обрання необхідного експерименту для перевірки сформованої гіпотези, формулювання висновків за результатами експерименту.

Екологічна освіта у Чехії здійснюється за такими основними напрямками: вивчення причин і наслідків підтримання екологічної рівноваги; інтенсифікація наукових досліджень у галузі екологічної освіти, пошук відповідних методичних рішень, а також підготовка педагогічних кадрів; виховання та підготовка спеціалістів у галузі раціонального використання природних ресурсів [10].

Отже, на основі проведеного аналізу філософської, педагогічної, психологічної та спеціальної літератури можна стверджувати, що у світі відбувається узагальнення комплексу наук про природу та людину, насичення екологічною інформацією шкільних предметів, розширення понятійного змісту «екологія» до рівня інтегральної науки, який передбачає процес переходу вчення про біосферу до вчення про ноосферу. Проблема екологічної освіти молоді (й усього населення Землі) постає у світовому баченні як основний чинник можливості подальшого існування людства.

Отже, на сучасному етапі розвитку українського суспільства для глибокого розуміння проблем навколишнього середовища та у зв'язку з інтеграцією України у світовий європейський простір необхідна спеціальна екологічна освіта молоді, особливо учнів старших класів, та нові підходи до її організації.

Список використаних джерел та літератури

1. Арієн Е., Уолс Дж., Вееліє Д. Поняття біорозмаїття в екологічній освіті учнів / Е. Арієн, Дж. Уолс, Д. Вееліє // Біологія і хімія в школі. – 1999. – № 6. – С. 22–27.
2. Зязюн І. А. Реформа освіти в Японії / І. А. Зязюн // Рідна школа. 1993. – № 8. – С. 67–74.
3. Костицька І. М. Реалізація міжпредметного підходу в екологічній освіті / І. М. Костицька // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 2. – С. 194–204.
4. Междисциплинарное образование по экологическим вопросам : опыт университета Висконсин-Медисон // Р. ж. Экология человека. 1994. – № 5. – С. 4.

5. Полевые учебные центры в Великобритании и их роль в экологическом обучении // Р. ж. Охрана природы. – 1988. – № 9. – С. 5.
6. Lee M. First : Environmental Apocalypse / Syracuse Univ. Press, 1995. – 208 p.
7. Okologische Bildung in der DDR (Streibeb Gunter // wrss Z. Humboldt – Vniw – Berlin. – 1988. – № 7. – P. 750–754.
8. Природоохранное просвещение в школах капиталистических стран Европы и США // Сб. науч. тр. АПН ССР. М., 1977. – 78 с.
9. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах : Монографія / Г. П. Пустовіт. – К. – Луганськ : Альма-матер, 2004. – 540 с.
10. Швед М. С. Екологічна едукація за кордоном і в Україні / М. С. Швед. – Л. : Світ, 1997. – 99 с.

Bibliography

1. Ariyen E., Uols Dzh., Veeliye D. Ponyattya biorozmayittya v ekolohichniy osviti uchniv / E. Ariyen, Dzh. Uols, D. Veeliye // Biolohiya i khimiya v shkoli. – 1999. – # 6. – S. 22–27.
2. Zyazyun I. A. Reforma osvity v Yaponiyi / I. A. Zyazyun // Ridna shkola. 1993. – # 8. – S. 67–74.
3. Kostyts'ka I. M. Realizatsiya mizhpredmetnoho pidkhodu v ekolohichniy osviti / I. M. Kostyts'ka // Pedagogika i psikhologhiya. – 1997. – # 2. – S. 194–204.
4. Mezhdystsyplynarnoe obrazovanye po ekolohycheskym voprosam : opyt unyversyteta Vyskonsyn-Medyson // R. zh. Экологyya cheloveka. 1994. – # 5. – S. 4.
5. Polevyye uchebnyye tsentry v Velykobrytanyu y ykh rol' v ekolohycheskom obuchenyy // R. zh. Okhrana pryrody. – 1988. – # 9. – S. 5.
6. Lee M. First : Environmental Apocalypse / Syracuse Univ. Press, 1995. – 208 p.
7. Okologische Bildung in der DDR (Streibeb Gunter // wrss Z. Humboldt – Vniw – Berlin. – 1988. – # 7. – P. 750–754.

8. Pryrodookhrannoe prosveshchentye v shkolakh kapytalystycheskykh stran Evropy y SShA // Sb. nauch. tr. APN SSR. M., 1977. – 78 s.
9. Pustovit H. P. Teoretyko-metodychni osnovy ekolohichnoyi osvity i vykhovannya uchniv 1-9 klasiv u pozashkil'nykh navchal'nykh zakladakh : Monohrafiya / H. P. Pustovit. – K. – Luhans'k : Al'ma-mater, 2004. – 540 s.
10. Shved M. S. Ekolohichna edukatsiya za kordonom i v Ukrayini / M. S. Shved. – L. : Svit, 1997. – 99 s.